О.В. Ярошенко

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ: МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ*

У статті досліджено циклічний розвиток недержавних пенсійних фондів, запропоновано методику визначення їх життєвого циклу, надано оцінку розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні в сучасних умовах.

Ключові слова: *життєвий цикл, недержавний пенсійний фонд, стадії розвитку недержавних пенсійних фондів, життєвий цикл недержавного пенсійного фонду.*

Табл. 3. Рис. 2. Літ. 13.

Е.В. Ярошенко

ЖИЗНЕННЫЙ ЦИКЛ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ФОНДА: МЕТОДИКА ОПРЕДЕЛЕНИЯ

В статье исследована цикличность развития негосударственных пенсионных фондов, предложена методика определения этапа их жизненного цикла, дана оценка развитию негосударственных пенсионных фондов в Украине в современных условиях.

Ключевые слова: *жизненный цикл, негосударственный пенсионный фонд, стадии развития негосударственных пенсионных фондов, жизненный цикл негосударственного пенсионного фонда.*

O.V. Yaroshenko

LIFE CYCLE OF A PRIVATE PENSION FUND: ESTIMATION TECHNIQUE

The article studies the cyclical development of private pension funds and offers a technique for estimating the stage in their life cycle. The assessment of the Ukrainian private pension funds' development under the current conditions is carried out.

Keywords: *life cycle; private pension fund; stages in the development of the private pension funds; life cycle of a private pension fund.*

Постановка проблеми. Виживання будь-якої організацій у швидкозмінному середовищі є дуже гострою проблемою в Україні, особливо якщо цією організацією є недержавний пенсійний фонд (НПФ). НПФ, як і будь-яка система іншого походження й призначення, незалежно від виду та масштабів діяльності, підпорядковується циклічним законам життєдіяльності. Можливість модифікуватись, переходити на вищі стадії розвитку або ж, навпаки, потрапляти у кризові становища потребує від НПФ швидкого реагування для зміни фінансових стратегій і маркетингу. Вивчення та врахування теоретичних, практичних процесів циклічності розвитку недержавного пенсійного фонду дозволить зацікавленим особам передбачати його стан у майбутньому, керівникам приймати обґрунтовані управлінські рішення. Важливим та актуальним постає завдання розроблення системи визначення й управління життєвим циклом НПФ (ЖЦФ).

* статтю підготовлено на основі доповіді на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки 2010» (10 грудня 2010 р., Національна академія управління, м. Київ).

© О.В. Ярошенко, 2011

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сутності та закономірностей розвитку життєвого циклу організації досліджується науковцями в різних аспектах. Зокрема, Т. Базаров використовує життєвий цикл організації в управлінні персоналом [1], І. Бланк – для оцінки інвестиційної привабливості підприємства [3; 4], Н. Родіонова – для розкриття причин виникнення кризових ситуацій у діяльності підприємства, запобігання його банкрутству [11]. І. Бернад з точки зору єдиного підходу до визначення змісту життєвого циклу організації пропонує власну класифікації його моделей [2]. Життєвий цикл недержавного пенсійного фонду, особливості якого обумовлені специфікою його діяльності, досліджується російським науковцем П.О. Гусєвою [5], проте циклічність розвитку вітчизняних НПФ залишилася поза увагою сучасних дослідників, що є **невирішеною частиною загальної проблеми.** Розробка системи індикаторів поточного етапу розвитку НПФ та методики визначення сучасного етапу ЖЦФ є **метою** пропонованого **дослідження.**

Основні результати дослідження. Систематизація й аналіз статистичної та фінансової звітності НПФ [6; 8; 9] дозволили зробити припущення, що життєвий цикл фонду розподіляється на такі етапи:

1) формування та становлення НПФ;
2) розвиток НПФ;
3) настання зрілості НПФ;
4) ліквідація фонду (або злиття з іншими фондами).

Кожен етап має свої особливості щодо формування активів та їх інвестування, тому від цього моменту буде залежати вибір фінансової стратегії фонду. Окреслимо кожен з етапів життєвого циклу НПФ і проаналізуємо, як це відбивається на формуванні ефективної фінансової стратегії НПФ.

Особливості першого етапу полягають у тому, що надходження внесків до НПФ у цей період ще незначні, їх розмір малопрогнозований. У цей період інвестиційна діяльність майже не здійснюється. Як правило, фонд розміщує кошти на депозитних рахунках у банківських установах, оскільки їх ще не сформовано у достатній кількості для диверсифікації у різні інвестиційні інструменти. У цей період законодавство дозволяє новоствореному НПФ не дотримуватись вимог диверсифікації активів протягом визначеного терміну.

На другому етапі життєвого циклу НПФ спостерігається поступове зростання його активів. Це кількісне зростання, яке характеризується збільшенням пенсійних внесків за рахунок збільшення кількості вкладників. Ці внески надходять регулярно та є прогнозованими. Оскільки пенсійні виплати є незначними і, як правило, здійснюються одноразово (через незначні обсяги пенсійних накопичень), вони можуть покриватися за рахунок поточних внесків. Цей період є найсприятливішим для інвестування у довгострокові фінансові інструменти.

Етап зрілості характеризується значним фінансовим навантаженням на пенсійний фонд через переважання частини учасників, строк виплат пенсії для яких вже настав, над чисельністю «молодих» учасників. Виникає потреба у формуванні двох інвестиційних портфелів. Один з них повинен бути більш ліквідним і забезпечувати виконання поточних головних зобов'язань фонду. Інший портфель повинен забезпечити виконання майбутніх пенсійних зобов'я-

зань фонду. Чим більша ступінь зрілості фонду, тим менша частка цього портфеля у сукупних активах НПФ. При досягненні повної зрілості портфель із малоліквідними інструментами може взагалі зникнути. Настання етапу зрілості для НПФ є критичним моментом. Фонд повинен намагатися як можна довше відстрочувати досягнення стадії повної зрілості, оскільки далі, при невдалому виборі фінансової стратегії, може настати етап ліквідації пенсійного фонду.

Етап ліквідації фонду або його злиття з іншими НПФ наступає внаслідок неспроможності фонду забезпечити своїм учасникам достатній рівень дохідності пенсійних внесків через велике навантаження на фонд поточних головних зобов'язань. Цей небажаний етап може настати після невдалої інвестиційної діяльності НПФ протягом тривалого періоду, коли вкладники й учасники почнуть вважати цей фонд непривабливим для себе та переводити грошові кошти до інших, більш ефективних НПФ.

Індикатором переходу до того чи іншого етапу життєвого циклу можуть бути низка економічних показників, які пропонується розраховувати на базі Методики аналізу й оцінки недержавних пенсійних фондів і компаній з управління активами недержавних пенсійних фондів [10]. Зазначені показники характеризують загальну результативність діяльності НПФ (табл. 1).

Зазначені показники потрібно розглядати не лише в динаміці, але й аналізувати їх взаємний вплив. Важливі співвідношення між показниками представлені в табл. 2.

Завдяки аналізу та об'єднанню економічних розрахунків в єдину систему було розроблено два алгоритми, за допомогою яких можна визначити стадію життєвого циклу конкретного недержавного пенсійного фонду на певну звітну дату (рис. 1 та 2).

Основними критеріями визначення ЖЦФ є такі:

- позитивна динаміка зміни чисельності вкладників, учасників, нарощування активів, інвестиційного прибутку;
- рівень активності вкладників у сукупній чисельності;
- переважання пенсійних внесків над пенсійними виплатами;
- переважання пенсійних активів до пенсійного фонду над виведеними активами з фонду до інших НПФ, страхових компаній чи банківських установ;
- порівняння активів НПФ та інвестиційного прибутку з середньогалузевими показниками;
- якісний чи кількісний приріст активів НПФ.

Розрахунок за алгоритмом 1 (рис. 1) дозволяє визначити сучасний етап життєвого циклу НПФ з урахуванням якісної структури учасників і вкладників фонду, що визначає перспективи його подальшого розвитку. Це характеристика фінансової стратегії НПФ у частині залучення коштів. Визначений 3-й чи 4-й етап ЖЦФ за цим алгоритмом є лише попередженням про можливість переходу фонду на цей етап. Це обґрунтовується тим, що можливо фонд навмисне переорієнтовує маркетингову діяльність із спрямованої на залучення широкого кола дрібних вкладників на таку, що орієнтується на більш значних у фінансовому плані як вкладників, так і учасників. У цьому випадку алгоритм покаже скорочення активних вкладників порівняно з попереднім періодом і повідомить про можливу загрозу виникнення фінансових проблем у

Таблиця 1. **Динаміка зміни показників у часі залежно від етапу життєвого циклу НПФ***

Назва	Позначення	Динаміка залежно від етапу життєвого циклу НПФ			
		1 етап	2 етап	3 етап	4 етап
Група А – Показники маркетингової групи					
Чисельність учасників НПФ, загальна (осіб)	N^{mT}	зростає	зростає	стабільна	скорочується
Чисельність активних учасників НПФ, які ще не отримують регулярні пенсійні виплати (осіб)	N^{mAct}	висока	висока	значна	скорочується
Чисельність неактивних учасників НПФ (осіб)	N^{mAct-}	відсутня	відсутня	незначна	зростає
Чисельність учасників НПФ, які отримують регулярні пенсійні виплати з НПФ (осіб)	N^{mB}	відсутня	незначна	висока	висока
Чисельність учасників НПФ, які забрали свої пенсійні кошти з іншого НПФ (осіб)	N^{mTFo}	незначна	незначна	стабільна	висока
Чисельність учасників НПФ, які перевели кошти до НПФ (осіб)	N^{mTFn}	незначна	зростає	стабільна	відсутня
Кількість вкладників НПФ, загальна (осіб)	N^{cT}	зростає	зростає	стабільна	скорочується
Кількість неактивних вкладників НПФ (осіб)	N^{cAct-}	низька	низька	стабільна	висока
Група В – Показники оцінки фінансового стану і результатів діяльності НПФ					
Сума пенсійних внесків, що фактично надійшла до НПФ, грн.	S^{Cont}	зростає	зростає	стабільна	зменшується
Сума активів НПФ, загальна (грн.)	AV^{T}	зростає	зростає	стабільна	зменшується
Сума пенсійних виплат, що фактично здійснені за період	K^{mB}	низька	низька	стабільна	зростає
Прибуток, отриманий від інвестування активів НПФ (грн.)	P^{Inv}	низький	зростає	високий	скорочується

* опрацьовано за [6; 8–10].

майбутньому для НПФ у разі невдалої спроби такого переходу. Для того, щоб підтвердити сучасний етап життєвого циклу крізь призму ефективності управління залученням і використанням коштів фондом пропонується застосувати порівняння фінансових показників одночасно з другим алгоритмом (рис. 2).

Таблиця 2. **Взаємодія між показниками залежно від етапу життєвого циклу НПФ,** *авторська розробка*

Досліджувані показники	1 етап	2 етап	3 етап	4 етап
$N^{mTFm}_i > N^{mTFof}_i$	+	+	+/-*	-
$AVT \geq AVT_{середньогалузеве}$	-	+/-	+/-	0**
$S^{mnt} > K^{mB}$	+	+	-	-
$S^{mnt} > p^{finV}$	+	+/-	-	0
$p_t^{finV} \geq p^{finV}_{середньогалузеве}$	-	+/-	+/-	-

* потрібно розглядати в сукупності з іншими сталими ознаками
** несуттєва ознака для даного етапу ЖЦФ.

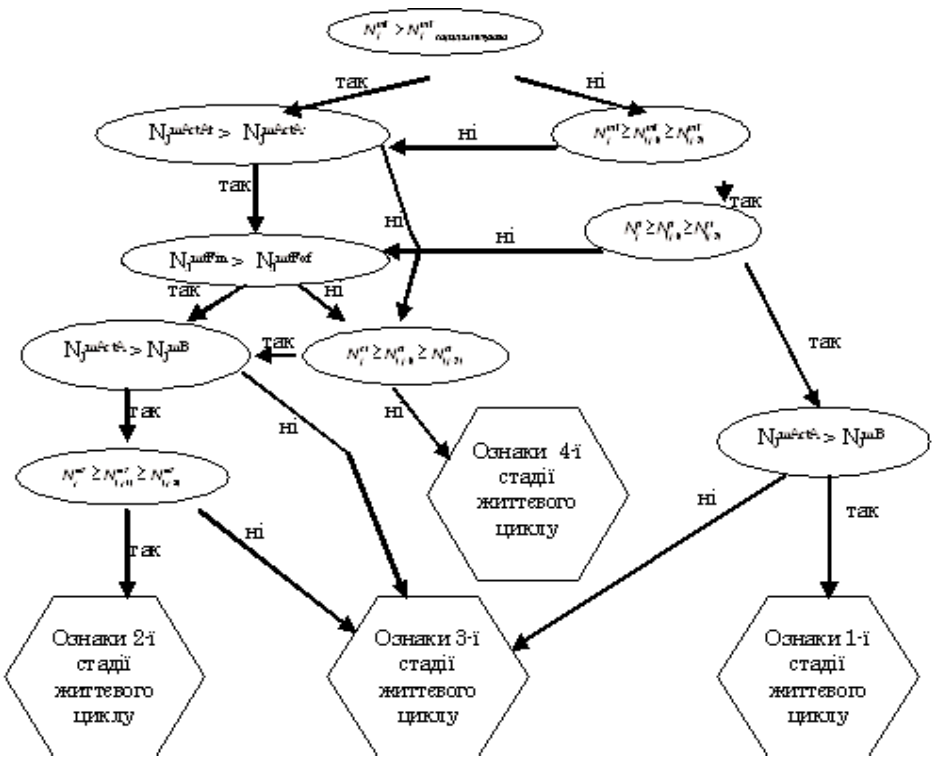

Рис. 1. **Перший алгоритм визначення стадії життєвого циклу НПФ за показниками маркетингової групи,** *авторська розробка*

Варто зауважити, що робити певні висновки можна лише на основі розрахунків одразу за двома алгоритмами. Збіг висновків за алгоритмом 1 і 2 підтверджує достовірність розрахунків і свідчить про стабільність тенденцій, притаманних певному етапу ЖЦФ. Поряд з тим, отримання різних результатів за обома алгоритмами свідчить про перебування НПФ на межі двох відповідних етапів ЖЦФ.

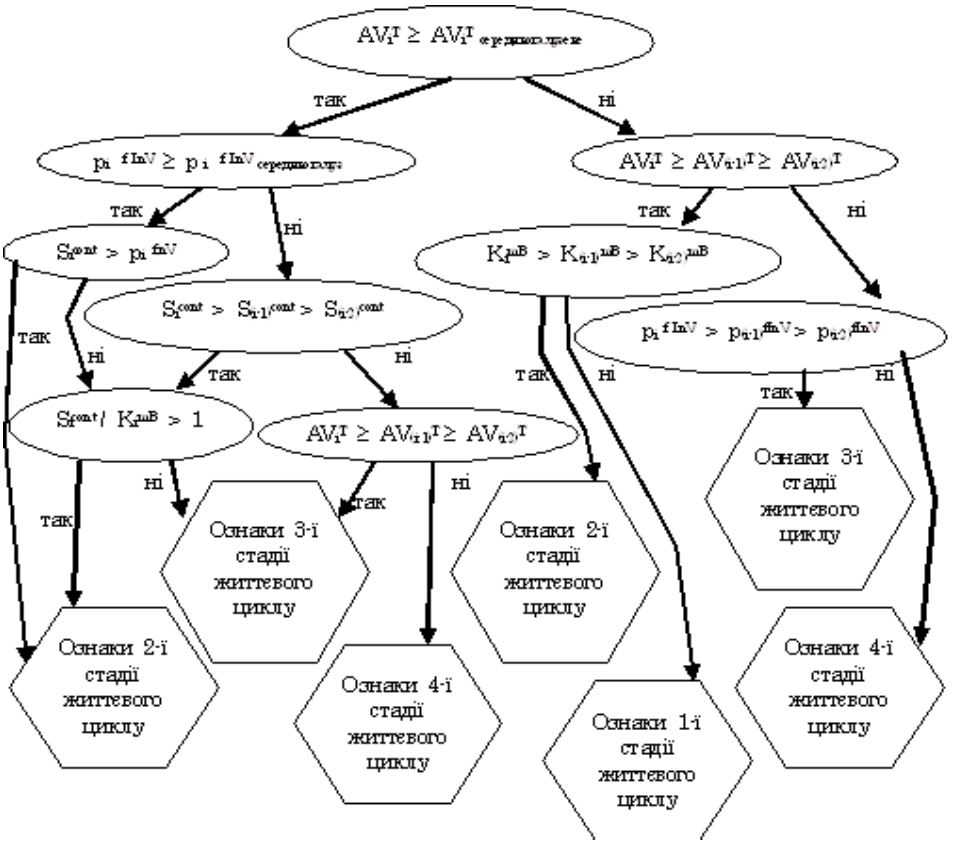

Рис. 2. **Другий алгоритм визначення стадії життєвого циклу НПФ за показниками фінансової групи,** *авторська розробка*

Отримані результати за алгоритмами слід трактувати так:

- алгоритм 1 попереджує про можливість настання такого етапу життєвого циклу для фонду, а алгоритм 2 відображає його сучасне фінансове становище та відповідний йому етап життєвого циклу;

- краще визначення етапу ЖЦФ за алгоритмом 1 сигналізує можливість швидкого виправлення ситуації; гірший результат, навпаки, сигналізує про загрозу для фонду у разі незмінності напряму поточної фінансової та маркетингової стратегії;

- однаковий результат розрахунку за двома алгоритмами свідчить про стабільність ситуації у НПФ, що може бути як позитивною, так і негативною ознакою.

Практичне застосування алгоритмів для розрахунку ЖЦФ перевірялося у 28 НПФ. Результати наведено у табл. 3.

Розробка ефективної фінансової стратегії НПФ повинна здійснюватися з урахуванням відповідного етапу ЖЦФ.

Завдяки проведеному дослідженню було визначено, що при обранні фінансових стратегій слід враховувати такі критерії роботи недержавного пен-

Таблиця 3. **Результати оцінки етапу життєвого циклу НПФ станом на 01.01.2010,** *авторська розробка*

НПФ	Визначений результат		Загальний висновок	Рекомендація
	за алгоритмом 1	за алгоритмом 2		
НТ «ВНПФ «ПриватФонд»	2	2	Етап розвитку	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
ВНПФ «Дельта»	3	2	Етап розвитку	Можливий перехід до 3 етапу, активізувати маркетингову стратегію
НТ «ВНПФ «НАДІЯ»	3	2	Етап розвитку	Те ж саме
НТ «ВНПФ «АРТА»	3	1	Становлення	Те ж саме
НТ «ЮНПФ «СОЦІУМ»	3	1	Становлення	Те ж саме
НТ «ВНПФ «Універсальний»	1	2	Етап розвитку	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
ЮНПФ «Стирол»	3	3	Настання зрілості	Ситуація стабільна, слід активізувати маркетингову стратегію
«ВНПФ «Європейський стандарт»	3	2	Етап розвитку	Можливий перехід до 3 етапу, активізувати маркетингову стратегію
НТ «ВНПФ «Фонд пенсійних заощаджень»	1	1	Становлення	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
ВНПФ «Укрсоцфонд»	2	2	Етап розвитку	Те ж саме
НТ «ВНПФ «ПРОФІТ»	3	1	Становлення	Можливий перехід до 3 етапу, активізувати маркетингову стратегію
НТ «ВНПФ «Автоальянс»	3	2	Етап розвитку	Можливий перехід до 3 етапу, активізувати маркетингову стратегію
ВНПФ «Прочетність»	1	1	Становлення	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
ВПФ «Фармацевтичний»	4	2	Етап розвитку	Загроза ліквідації, потрібно переглянути маркетингову стратегію
НТ ВНПФ «Український пенсійний капітал»	1	2	Етап розвитку	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
НТ «ВНПФ «Перший національний відкритий пенсійний»	2	2	Етап розвитку	Те ж саме
НТ «ВНПФ «Аваль»	4	4	Ліквідація	Ліквідація фонду неможуча
НТ ЮНПФ «Брок-бізнескапітал»	1	2	Етап розвитку	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
НТ «ВНПФ «Дністер»	4	3	Настання зрілості	Загроза ліквідації, потрібно переглянути маркетингову стратегію
ВНПФ «Україна»	1	2	Етап розвитку	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
НТ «ВНПФ «Всі»	3	3	Настання зрілості	Ситуація стабільна, слід активізувати маркетингову стратегію
НО «ВПФ «Соціальні Гарантії»	1	2	Етап розвитку	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії
НТ «НКПФ ВАТ «Укрексім-банк»	1	2	Етап розвитку	Те ж саме
НТ «ВНПФ «Європа»	2	4	Ліквідація	Загроза ліквідації, потрібно переглянути маркетингову стратегію
НТ «ВНПФ «Форум»	1	1	Етап розвитку	Ситуація стабільна, дотримуватись поточної стратегії

сійного фонду: зрілість НПФ; ступінь активності учасників і вкладників НПФ; ступінь плинності учасників НПФ; сума заборгованості зі сплати пенсійних внесків до НПФ; розмір витрат на обслуговування НПФ.

Висновки та перспективи розвитку. У статті розроблено алгоритми визначення стадії життєвого циклу недержавного пенсійного фонду, які базуються на врахуванні як абсолютних значень показників, що характеризують фінансову, інвестиційну діяльність НПФ та визначають якість маркетингової діяльності, так і динаміки їх зміни.

Обгрунтовується такий розподіл ЖЦФ різницею в інвестиційних цілях і різноманітністю методів їх досягнення окремо на кожній стадії. Цю процедуру пропонується здійснювати з метою подальшої розробки системи критеріїв для адекватного оцінювання показників діяльності НПФ.

1. *Базаров Т.Ю.* Управление персоналом: Учеб. пособие. – М.: Мастерство, 2002. – 224 с.

2. *Бернад І.А.* Життєвий цикл організації: поняття та стадії розвитку // Державне управління: теорія та практика.– 2006.– №2 // www.nbuv.gov.ua.

3. *Бланк И.А.* Основы финансового менеджмента: В 2-х т. – К.: Ника-Центр, 1999. – Т. 1. – 592 с.

4. *Бланк И.А.* Управление активами. – К.: Ника-Центр, 2000. – 720 с.

5. *Гусева П.А.* Управление активами негосударственных пенсионных фондов в России: Дис... канд. экон. наук: 08.00.10. – СПб., 2006. – 206 с.

6. Діяльність комісії // Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку // www.ssmsc.gov.ua.

7. *Домбровський В.С., Пластун О.Л.* Врахування фази життєвого циклу підприємства як чинник попередження його банкрутства // Актуальні проблеми економіки.– 2009.– №9. – С. 113–121.

8. Експрес-випуски // Державний комітет статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

9. Електронна система оприлюднення інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів // npf.dfp.gov.ua.

10. Методика аналізу та оцінки недержавних пенсійних фондів та компаній з управління активами недержавних пенсійних фондів // Українська асоціація інвестиційного бізнесу // www.uaib.com.ua.

11. *Родионова, Н.В.* Антикризисный менеджмент: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 223 с.

12. *Ставская С.М., Зозулев А.В.* Исследования особенностей деятельности предприятия в зависимости от этапа жизненного цикла его отраслевого рынка // Маркетинговые исследования в Украине.– 2008.– №1. – С. 66–72.

13. *Широкова Г.В.* Теория жизненных циклов организаций: анализ основных моделей // Менеджмент в России и за рубежом.– 2007.– №2. – С. 15–23.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2010.

Ярошенко О.В. Життєвий цикл недержавного пенсійного фонду: методика визначення / О.В. Ярошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - № 3. – С. 235-242.